

גיליון מס' 26

מסכת שבת דפים קי"ד-ק"כ

ו' - י"ב תמוז, שבוע פרשת בלק, תש"פ

הצלה בשבת - "אדם בהול"

(שבת קיז ע"ב)

"מתוך שאדם בהול על..." - התירו או שלא התירו לו לעשות מלאכות אסורות. נעין בשלוש סוגיות בענין זה במסכת שבת, ובשאלות מעשיות הנגזרות מהדיונים בהם.

שבת קיז ע"ב

משנה. מצילין מזון שלש סעודות, הראוי לאדם - לאדם, הראוי לבהמה - לבהמה. כיצד: נפלה דליקה בלילי שבת - מצילין מזון שלש סעודות, בשחרית - מצילין מזון שתי סעודות, במנחה - מזון סעודה אחת. רבי יוסי אומר: לעולם מצילין מזון שלש סעודות. גמרא. מכדי בהיתרא קטרח, נציל טפי! - אמר רבא: מתוך שאדם בהול על ממונו, אי שרית ליה - אתי לכבויה.

רש"י

גמרא. מכדי בהיתרא קטרח - חזו לטלטול, ולחצר המעורבת. ואי שרית ליה - לאתחולי בהצלה כולי האי, מתוך שהוא בהול - מינשי ליה שבת, ואתי נמי לכבויה.

- מדוע לא התירו לאותו אדם להציל יותר - לטלטל לחצר מעורבת? מה החשש?

בגמרא (שבת קנ"ג ע"א) נאמר שחכמים התירו לאדם שבא מהדרך ויש לו מעות בכיסו וכבר נכנסה השבת, לתת את הכיס לנכרי ולעבור על איסור דרבנן של אמירה לנכרי, משום שאם לא יתירו לאותו אדם את האיסור הזה, הוא עלול לעבור על איסור תורה של טלטול ברשות הרבים, מפני שאדם בהול להציל ממונו.

שבת קנ"ג ע"א

משנה. מי שהחשיך בדרך - נותן כיסו לנכרי, ואם אין עמו נכרי - מניחו על החמור. הגיע לחצר החיצונה - נוטל את הכלים הניטלין בשבת, ושאינן ניטלין בשבת - מתיר החבלים, והשקין נופלין מאליהם.

גמרא. מאי טעמא שרו ליה רבנן למיתב כיסיה לנכרי? - קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, אי לא שרית ליה - אתי לאיתויי ארבע אמות ברשות הרבים.

- הסבר את הסתירה בין סוגייתנו לבין הסוגיה בענין מתן ארנק לנכרי עם כניסת השבת.

ראשונים דנו בשאלה מה ההבדל בין ההלכה בסוגייתנו לבין הסוגיה בענין נותן כיסו לנכרי, וגם דנו במצבים אחרים, בהם אדם בהול על ממונו, והאם יש להתיר לו איסור או אדרבה להחמיר ולאסור כדי שלא יעבור איסור גדול יותר.

רבנו ניסים, הר"ן (שבת סו ע"א בדפי הרי"ף) [ובחידושי הר"ן שבת קנג ע"א]

גמ' מאי טעמא שרו ליה רבנן. ומפרקין קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו וכו':
וכתבו בתוספות בשם ר"ת ז"ל וכן בספר התרומה דמהא שמעין למי שמתירא מפני הלסטים או השלטון,
שיהא מותר לטלטל את המעות כדי להחביא, דמשום הפסד ממונו שרו ליה רבנן כי היכי דשרו ליה
הכא, כי אין עמו נכרי ואינך אחריני לטלטל כיסו פחות פחות מארבע אמות. ואף על גב דתנן [דף
קטז ב] מצילין תיק הספר עם הספר אף על פי שיש בתוכו מעות מפני הדליקה, ומשמע דדוקא עם
הספר אבל בלא ספר אין מצילין, היינו להציל לחצר שאינה מעורבת אבל לחצר המעורבת כל כמה
דבעי מציל זהו דעת בעלי התוס'. אבל הרמב"ן ז"ל סובר בדליקה אפילו בחצר המעורבת אין מצילין,
אלא מה ששנו חכמים משום דאי שרית ליה אתי לכבויה כדאיתא בפרק כל כתבי [דף קיז ב], ולפיכך
כתב דמי שמתירא מפני לסטין לא שרינן ליה מידי מפני הפסד ממונו אלא לסטים כדליקה.

- הסבר את הלימוד של ר"ת מסוגית נותן כיסו לנכרי, למקרה שאדם נאלץ להחביא מעותיו
בשבת מפני לסטים או שלטון, ומדוע אין הלכה זו סותרת את האמור בענין הצלת ספר אע"פ
שיש בתוכו מעות?

- הסבר במה חלק הרמב"ן על דברי ר"ת, ומדוע?

רבנו ניסים, הר"ן (שם) [המשך]

וכי תימא אמאי שרינן הכא [במקרה של נותן כיסו לנכרי]? כתב הרב [הרמב"ן] ז"ל דהכא הכי קאמרינן,
אין אדם מעמיד עצמו לכופ את יצרו שיזרוק ממונו שאוחז בידו להפסידו ומשום הכי שרי ליה הכא.
אבל אדם מעמיד עצמו שיהא ממונו נפסד מאליו ואינו מכניס עצמו לידי איסור בשביל שיצילנו,
ומשום הכי לא שרו ליה רבנן בדליקה דהתם פסידא ממילא אתיא.
...והרשב"א ז"ל הקשה עליו דבסוגיין משמע דלא מפלגי בין מאי דנקיט בידיה ובין מאי דמנח אארעא...
לא שנא נקט ליה ולא שנא מנח אארעא שרי ודא ודא אחת היא דכולהו גווני קים להו לרבנן דאין
אדם מעמיד עצמו על ממונו.

- הסבר את תשובתו של הרמב"ן לסתירה בין סוגייתנו בענין הצלה מפני הדליקה רק מזון ג'
סעודות, לבין הסוגיה בענין מתן ארנק לנכרי עם כניסת השבת.
- הסבר את קושיית הרשב"א על תשובתו של הרמב"ן.

רבנו ניסים, הר"ן (שם) [המשך]

ולפיכך כתב הרב [הרשב"א] ז"ל שיש לדון ולהתיר כדברי רבותינו הצרפתים ז"ל. אלא שמצא תשובה
להם ממקום אחר, דהכא כי שרי ליה לא מפני הפסד ממונו הוא דשרינן, אלא כי היכי דלא לית לידי
איסורא דאורייתא. אבל במי שמתירא מפני לסטים מאי איכא דאי לא שרו ליה אתי לטלטולי. אטו
כדי שלא יבא לידי איסור טלטול מי שרינן ליה טלטול הלכך לא שרינן ליה כלל, אלו דבריו ז"ל.
ותשובה זו איני מכיר. דכי היכי דאמרינן הכא באין שם נכרי ואינך אחריני דהתירו לו לטלטלן פחות
פחות מארבע אמות כי היכי דלא לית לטלטל ארבע אמות כאחת לפי שאם לא תתיר לו כלל לא
ישמע לך ויבא לטלטל בהדיא אפילו באיסורא דאורייתא, הכי נמי איכא למימר הכא למי שבאו עליו

לסטים שאם לא תתיר לו טלטול דרבנן בביתו והולכת פחות פחות מארבע אמות אף הוא לא ישמע לך ויטלטל אפילו ארבע אמות בבת אחת, ואיני רואה הפרש בין זו לזו כלל:

- הסבר את ההבחנה של רבותינו הצרפתים בין הסוגיה בענין מתן ארנק לנכרי עם כניסת השבת, לבין ההיתר להחביא ממון למי שמתירא מפני ליסטים או שלטון.
- הר"ן כתב על הבחנה זו "ואיני רואה הפרש בין זו לזו כלל". מדוע לדברי הר"ן אין הבדל בין המצבים?

רבנו ניסים, הר"ן (שם) [המשך]

אלא כך אני אומר דהיינו טעמא דשרו ליה רבנן הכא ובדליקה לא שרו, לפי שכל הפסד שהוא נופל פתאום שאפילו בלא אסור שבת אדם בהול עליו וצריך שימהר הצלתו כגון דליקה, בכי האי גוונא שייך למימר מתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לכבוויי, לפי שמתוך שהדבר נחפז הרבה ואין לבו עליו אי שרית ליה מידי אף הוא לא יתן דבריו לשיעורין ואתי לכבוויי דכל בכי האי גוונא טפי איכא למיחש למתוך שאדם בהול ממאי דאיכא למיחש לאין אדם מעמיד. אבל הכא אין השעה דחוקה לו כל כך שיהא לבו בהול עליו ואי שרית ליה אף הוא יציל בההוא גונא דשרית ליה בלחוד, ואי לא שרית ליה מידי אף הוא לא יעמוד עצמו על ממונו ויציל כי היכי דבעי. והיינו לישנא דלעיל אמרינן "מתוך שאדם בהול" והכא אמרינן "לפי שאין אדם מעמיד עצמו", כך נראה לי.

- הסבר את תשובתו של הר"ן לסתירה בין סוגייתנו בענין הצלה מפני הדליקה רק מזון ג' סעודות, לבין הסוגיה בענין מתן ארנק לנכרי עם כניסת השבת.
- הסבר את ההבחנה בין הביטויים השונים בגמרא: "מתוך שאדם בהול" והכא אמרינן "לפי שאין אדם מעמיד עצמו".

הרב יחיאל מיכל אפשטיין דייק מדברי רש"י בסוגייתנו, בסיס להבחנה אחרת בין המקרים. רש"י כתב בנוגע להצלת מזון ג' סעודות: "ואי שרית ליה - לאתחולי בהצלה כולי האי, מתוך שהוא בהול - מינשי ליה שבת, ואתי נמי לכבוויי".

הרב יחיאל מיכל אפשטיין, ערוך השולחן אורח חיים סימן שלד סעיף טו - טז

טו. רש"י ז"ל במתק לשונו תיקן כל זה שכתב על הך דרבא אי שרית ליה לאתחולי בהצלה כולי האי, עין שם. והענין כן הוא, דודאי בענייני ממון כשחכמים אסרו על איש הישראלי שלא יעסוק בהצלה לא יעבור על דברי חכמים ויצדיק עליו דין שמים, אך זהו אם אינו עוסק הרבה בהצלה, אבל כשעוסק הרבה בהצלה בהיתר ממילא שמתוך הטרדא ישכח על שבת ויציל באיסור ולכן אדרבא בהכרח להתיר לו כל מה שרק ביכולתו להתיר דאם לא נתיר לו גרע טפי וישכח ויכבה, אבל כשאנו מתירים לו אינו בהול כל כך כיון שיודע שיכול להציל בהיתר. ונמצא דהסברא כן הוא דודאי יש פנים לכאן ולכאן, אלא דלהלכה כן הוא דאם לא יתחיל כלל בהצלה ודאי זה טוב יותר שנסגור עליו הדרך לגמרי אבל אם מתחיל בהצלה הדרך השני יותר טובה כמו שנבאר בס"ד:

טז. ולכן לא התרנו לו רק מזון ג' סעודות דזה לא מקרי הצלה דמילתא זוטרתי היא ואין בזה בלבול ובהלה ולכן סגרו עליו הדרך מלהתחיל בהצלה כמו שפירש"י. מה שאין כן לעשות מחיצה בכלים שלא תעבור הדליקה שבכל הכלים אתה מתיר לו שלא היה נראה לחכמים להסגיר עליו הדרך שלא יניח

לעבור האש וא"כ ממילא כשאתה אוסר עליו כלי חרס חדשים והוא עוסק בשארי כלים וכשאינו מספיק לו והוא טרוד ובהול יכבה לגמרי אבל כשאתה מתיר לו לא יתבהל ולא יכבה וכן בהערמה דבגדים כיון דכל בגדיו אתה מוכרח להתיר לו ממילא שאם לא תתיר לו יותר יתבהל ויכבה וכמ"ש וכן במי שהחשיך לו בדרך וכיסו בידו הרי בהכרח אוחז כיסו מבעוד יום ולא תפעול אצלו שיעשה מעשה בידים להשליכה ולכן חיפשו בדרך היתר... ולפ"ז א"ש גם מה שיש שאסרו ההצלה גם ע"י אינו יהודי כמו שיתבאר דלכאורה הוא תמוה ולדברינו אתי שפיר דבכונה עשו כן כדי להרחיקו מטרדה כמו שנתבאר. בביאור הלכה כתב דברים בענין זה בשם בנו ר' אברהם שנפטר בגיל צעיר:

ביאור הלכה סימן שלב סעיף ד

בפרק מי שהחשיך דמותר לתת כיסו לאינו יהודי מטעמא דאי לא שרית ליה אתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים היינו משום דשם אם נתיר לו אין מצוי שיבא לידי איסור דאורייתא...דהלא האינו יהודי ישאנו. אבל הכא גבי דליקה אף אם נתיר לו להציל כל מה שיוכל בלא כיבוי עדיין יש חשש שיבא לידי איסורא דאורייתא לכבות חפצים שאינו יכול להציל אותם בלא כיבוי וכגון שהקיף אותם האש מכל צד [ועיין ברש"י שם ד"ה אי שרית ותראה שכוון למה שכתבנו] ומשום"ה לא שרו ליה רבנן להציל כלל אף דברים שאין צריך לכבות אותם ויכול להצילם בלא כיבוי. והא דלא שרו ליה רבנן לומר לאינו יהודי לכבות כמו בפרק מי שהחשיך דמותר לומר לאינו יהודי שיטול כיסו, ובזה לכאורה לא שייך תירוצנו עיין בר"ן ריש פרק מי שהחשיך מה שכתב בענין זה, ולענ"ד נראה דגבי דליקה חששו חכמים ביותר משום דבדליקה צריך אנשים הרבה לכבות וכל אחד ואחד בכיבוי הוא מציל ממון ובשביל זה חששו דאם נתיר לומר לאינו יהודי לכבות יבוא להראות לאינו יהודי איך לכבות ומתוך זה יבוא גם הוא לכבות ולא התירו אלא לומר כל המכבה אינו מפסיד דאינו עושה בצויו אלא מאליו וגם זה מטעם דאדם בהול על ממונו כמו שפירש"י בכתובות דף ע"ב אבל בההיא דריש מי שהחשיך לא שייך זה דאם יתן לאינו יהודי את כיסו שוב לא יהיה צריך לסייע לו כמובן [...כל עיקר הדברים האלו העתקתי מכתובת יד בני המנוח הגדול בתורה ובמדות טובות כמוהר"ר אברהם זללה"ה שנפטר בעו"ה בן כ"ג שנה כ' כסליו תרנ"ב לפ"ק].

- הסבר את ההבדל בין הצלה מפני הדליקה רק מזון ג' סעודות, לבין הסוגיה בענין מתן ארנק לנכרי עם כניסת השבת, על פי ערוך השולחן ועל פי המובא בביאור הלכה.

דיון דומה במשמעות של "אדם בהול" יש גם בנוגע להצלת מת מפני הדליקה.

שבת מג ע"ב – מד ע"א [יומא פה ע"ב]

אמר רבי יהודה בן לקיש: שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה. היכי דמי? אי דאיכא ככר או תינוק - מאי טעמא דתנא קמא? אי דליכא - מאי טעמא דרבי יהודה בן לקיש? אלא לאו בטלטול מן הצד פליגי: דמר סבר: טלטול מן הצד - שמיה טלטול. ומר סבר לא שמיה טלטול. - לא, דכולי עלמא - טלטול מן הצד שמיה טלטול, והיינו טעמא דרבי יהודה בן לקיש: דמתוך שאדם בהול על מתו, אי לא שרית ליה - אתי לכבויי. אמר רבי יהודה בן שילא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה בן לקיש במת.

תוספות והר"ן שאלו מדוע יש הבדל בענין אדם בהול על מתו לבין אדם בהול ממונו.

תוספות שבת שם ד"ה מתוך

מתוך שאדם בהול על מתו אי לא שרית לי' אתי לכבויי - ואף על גב דגבי ממונ אמרינן איפכא אי שרית ליה אתי לכבויי? היינו משום שאין מצטער על ממונו כמו על מתו, ואי שרית ליה מתוך שיהא טרוד להציל ישכח שהיום שבת ויבא לכבות בשוגג. אבל על מתו מצטער ביותר, ואי לא שרית ליה אתי לכבויי במזיד.

רבנו ניסים הר"ן שבת מד ע"א

אי לא שרית ליה אתי לכבויי. פי' אבל במוטל בחמה לא שרי כרב וכן הלכתא. וא"ת הכא אמרי' אי לא שרית לי' אתי לכבויי ולקמן גבי דליקה אמרינן איפכא אי שרית ליה אתי לכבויי? וי"ל דיותר אדם בהול על מתו מממונו והכא איכא למימר אי לא שרית ליה אתי לכבויי ואי שרית ליה ליכא למיחש דלמא אידי דמיטריד מינשי ומדכר דבהצלה דחדא מלתא כגון הכא שאינו מציל אלא את המת לבד לא שייכא בהא מילתא טירדא. כלל אבל גבי ממונא שהוא בא להציל כמה דברים אי שרית ליה אידי דמיטריד מינשי ואתי לכבויי. ומיהו גבי ממונא נמי שרו ליה הצלה פורתא בכדי דליכא למיחש לטירדא כדאיתא לקמן.

- הסבר את תשובת תוספות והר"ן לשאלה מדוע יש הבדל בהשלכות המעשיות בענין אדם בהול על מתו לבין אדם בהול ממונו?
- בסוף דבריו כתב הר"ן: "ומיהו גבי ממונא נמי שרו ליה הצלה פורתא בכדי דליכא למיחש לטירדא כדאיתא לקמן". לאיזה מקרה כוונתו?

הרב יהודה שביב סיכם את המצבים השונים בנוגע "לאדם בהול"

הרב יהודה שביב, "בגדרי אדם בהול" בציר אביעזר, עמ' 296

הכלל "אדם בהול על ממונו" יש להבינו בשני אופנים ובשני מצבים. ישנו מצב של חרדה נפשית לגורל הממונ (וביתר שאת לגורל המת) נוכח סכנה צפויה. וישנה בהלה שעניינה פיזור הדעת מתוך עסק ועשייה בהולים וחפוזים, בהלה שבמעשה.

ועתה נבחן המקרים השונים. החמור ביותר הוא האמור בגמרא (שבת מג ע"ב) בענין מת. כאן הבהלה היא זו שקודם למעשה, החרדה מה יהיה עם המת. חרדה כזו עשויה להביא את האדם אף לידי כיבוי במזיד (לפי התוס') ולפיכך צריכים לבקש לו דרכי היתר ואף להתיר לו איסורי דרבנן. אכן חשש שמא יעבור במזיד אינו קיים כשהבהלה היא לאובדן ממונ. ועדיין יש לחשוש שמא מתוך מצוקתו וחרדתו יחפש דרכי הצלה ויבוא לעבור בשוגג על איסורי שבת. מעתה יש לשקול שכר כנגד הפסד. אם נבוא להתיר לו, האם נקטין הסכנה של חשש עבירה או לא, וזה תלוי בנסיבות. אם מעשה ההצלה עצמו הוא ארעי וחולף ואין אדם עוסק בו הרבה, אין הוא נחפז במעשהו ולא יבוא לידי איסור. לפיכך במי שהחשיך, התירו לו לתת כיסו לנכרי שעם הנתינה תמה פעילותו ואין כל חשש להיגררות לאיסור.

...לעומת זאת בהדלקה, אם גם מבחינת החרדה להפסד – חרדה הקודמת למעשה – אפשר שאין הבדל בין הפסד בהמתו להפסד ממונו בדליקה. הנה לגבי הבהילות שבמעשה ההצלה, ההבדל גדול ביותר. הצלת ממונו אינה עניין לפעולה אחת אלא לפעולות רבות וממושכות הנעשות בלחץ גדול של זמן

וחשש לאובדן, אז יש לחוש שמא מתוך הבהילות שבעשייה המאומצת יבוא לידי חילול שבת בשוגג. לכן שם אסרו לו אף דבר המותר דרך כלל, והגבילו את פעולת הצלתו כדי להזכירו ששבת היום. אף לגבי הצלה מחבית שנשברה (שבת קמג ע"ב) הגבלנו אותו להצלת מזון ג' סעודות בלבד. אמנם משך ההצלה אינו כהצלת אוכל ובגדים מבית, אך בכל זאת אין כאן פעולה חד פעמית ועשוי האדם להיות נתון לבולמוס של הצלה ומתוך כך יש לחוש שמא יעבור על איסור.

הלכה למעשה

הרב הרצוג, דן בשאלה מעשית על בסיס סוגייתנו. התשובה ארוכה מאוד ועוסקת בסוגיות נוספת. הבאנו כאן רק מה שנלמד מסוגייתנו.

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, שו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן ל

בישול ע"י נכרי בשבת.

שאלה: אם יש למצוא היתר בבישול על ידי נכרים בשבת, כדי למנוע מחלול שבת דאורייתא, הנעשה ע"י יהודים, וכדי שיוכלו גם שומרי שבת ליהנות מבישול זה.

תשובה: לכבוד הרב הגאון הרב דב אליעזרוב רב למחנה עצורים.

א. ביאור בדין נותן כיסו לנכרי. אין להתיר איסור דרבנן בקביעות, כדי שימנע מאיסור דאורייתא.

(א) ראשית כל דבר נתבונן, מה שנרויח על ידי היתר כזה. נניח, שכדאי לנו להתיר אמירה לנכרי, כדי להציל את הלא - דתיים מחילולי שבת. ברם, תיקננו להם - מה תיקננו לשומרי שבת? הראשונים נציל מאיסורי תורה, אבל אם היתר גמור אין כאן, הרי סוף סוף יישאר האיסור ליהנות ממלאכת שבת, כשנעשה בשביל יהודים. כי לגבי הדתיים אין לומר שנתיר להם לאכול כדי שלא יבשלו בעצמם /בעצמם/, שהרי הם אינם חשודים ח"ו על כך, ואם כן ישאר האיסור לגבי דידם. ואפילו אם תאמר, שכדאי הבישול ע"י גוים, כדי שלא יחללו הלא - דתיים שבת במלאכה דאורייתא, אבל הרי המאכל ישאר באיסורו. ומה שהמבשל לחולה לא נאסר לבריא אלא משום גזירה שמא ירבה בשבילו, התם הוא היתר גמור, אבל כאן האיסור נשאר, אלא שדוחין אותו כדי שלא יבואו לעשות איסור יותר חמור. ואפילו אם היה עולה על הדעת לומר (שלא כדיון) כיון שאנו מתירים בישול על ידי נכרי כדי להציל את הלא - דתיים מחילול שבת, הותר בשבילם לגמרי, ומותרים מצד הדין לאכול, הרי רק להם הוא ההיתר, כדי להציל אותם מחילול שבת דאורייתא, אבל הנכרי הרי מבשל בשביל כל היהודים, ולדתיים לא חל ההיתר כלל. אך באמת לדעתי אין כאן התחלה של היתר, שהרי אפילו גוי שבישל בהיתר בשבת עבור חולה ג"כ אסור לבריא, כמבואר ברמ"א או"ח סימן שי"ח סעיף ב', וכ"ש כאן שהאיסור לא יותר אלא יידחה, ולפיכך אין לדעתי יסוד להתיר לדתיים, כי לא תיקננו כלום בשבילם.

(ב) ועתה נבוא לחקור בעצם הדבר, אם אפילו ללא דתיים, יתכן לדחות איסור דרבנן, כדי שלא יעברו על איסור תורה.

והנה מלבד הנימוק, שבין כך ובין כך יחללו את השבת (כפי שנמסר לי הם מעשנים וכותבים בשבת), ואם מצינו שהתירו לתת כיסו לנכרי, משום שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ויבוא לחלל שבת בעצמו, הרי זה ביהודי כשר שנציל אותו לגמרי מחילול שבת, וחוצ' מדבר זה ישמור שבת כהלכתו, אבל בנדון דידן יש לומר, אין אנו אחראים לפושעים, שבין כך ובין כך יחטאו. (עיין בדגול מרבבה יו"ד, סימן קנ"א, בדעת הש"ך, שברוצה לעבור עבירה במזיד אין ישראל אחר מחויב להפרישו. וכאן, אלה הלא דתיים מזידים ממש).

וכבר דן הרדב"ז בחלק א' סימן קפ"ז, אם כדאי להתיר דבר של איסור, כדי שלא יעברו על כל גופי תורה, והחליט בשלילה, אלא שלענין אם יש לנו להענישו על כך, הוא מסיק שהכל לפי ראות עיני המורה. אבל לא נתיר איסור קל, כדי שלא יבואו לעבור על איסור חמור.

ומה שמצינו לחז"ל בפירוש שהתירו, כגון בנותן כיסו לנכרי (שבת דף קנ"ג) התם שאני, ואין מדמים מדעתנו, ועוד הרי זה באקראי בעלמא, אבל להתיר בקביעות איסורי דרבנן למחללי שבת, כדי שלא יחללו במלאכה דאורייתא זה לא שמענו עדיין.

ואין זה דומה לאדם בהול על מתו, שאם לא נתיר לו טלטול יבוא לכבות (שבת דף מ"ג ב'), שהוא איננו מומר לחלל שבתות, אלא מתוך הבהילות יתבלבל ויכבה, אבל לתקן בקביעות לבטל איסור דרבנן כדי לזכות פושעים, הרי זה ענין אחר, ואין כאן ענין של חטוא בשביל שתזכה. ובאמת הרי אין לדבר סוף, למחר יבואו יהודים קלים ויאמרו, התירו לנו לעבוד בבתי חרושת שלנו על ידי נכרים, ואם לאו, נעבוד על ידי יהודים.

...[מסקנה בשאלתינו] (כד) סוף דבר: ודאי שיש להשתדל להשפיע על הלא - דתיים שיחדלו מדרך זו ויבשלו מערב שבת לצורך שבת, ויש להגיד להם שעל כל פנים יש הבדל גדול, בין שהישראל עצמו מבשל לבין שהנכרי מבשל בשבילו, אבל לא שאנחנו נתיר להם על ידי נכרי. אלא, שאם יכנסו הדברים ללבם, אין מעכב על ידם מלהגיש פטיציה לסדר בשבילם בשבת בישול ע"י נכרי, וגם אז לא נוכל להתיר לדתיים לאכול מה שנתבשל בשבת אם לא לאלה שסובלים בבריאותם והם בגדר חולים, אבל שהרבנות הראשית תתיר להם דבר זה - לבי מהסס מאד. ואני חושש גם שמא נפיק מזה חורבא, שייראה כאילו אנו מקילים, והרבה מקומות, אף בארץ ישראל שיש ליהודים פועלים נכרים אבל אינם עובדים בשדות וכו' בשבת, ויבואו להקל ושמא יתקיים בנו ח"ו, ומקלו יגיד לו, ולא שיבקשו ממנו היתר, אלא הם יקילו ע"כ בעצמם, ולפיכך, לדעתי, הדבר מפוקפק מאד. וכיוצא בזה מצאתי להחתם סופר, באשה זקוקה ליבם קטן ורצו להתירה לשוק משום פיקוח נפש והוא ז"ל אסר. והוסיף, שאם משום פיקוח נפש אפשר לה להיבעל לגוי באקראי, שאינו אלא משום גזירת בית - דין של שם. ובמפורש נאמר שם, שלא מתיר לה זאת, ח"ו, אלא כיון שיש אפשרות זאת במה שקל יותר שוב אסור להתעסק בהצלת נפשות זו. הרי, שאף שהיה חשש של סכנת נפש לא התיר לה את האיסור הקל, ואיך נבוא אנן להתיר בקביעות איסור דרבנן, כדי להציל אנשים הללו מאיסור חמור? שיתירו זאת לעצמם - יתירו, וינצלו מהאיסור החמור, אבל לא שאנו נתיר להם.

בנוגע לכיוון דעתם של הגאונים שבדור שלפנינו, די לראות כמה נתחבטו על מה שנהגו העם להביא מאכל בשבת בעת הצורך ע"י גוי. ועיין בשו"ת שערי ציון מהגאון מביעלסק ח"א וח"ב, יסוד להיתר בשם הגאון ר' יוסף דוב הלוי, ופלפלו בהרבה שיטות הראשונים ברשות הרבים בזמן הזה, ומרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים, ולא רמזו אף לסניף להיתר משום עונג שבת, ואנן מה נעני אבתריהו לענין בישול ממש.

ומי שציווה על השבת יתן בלב אחינו כולם לשמור את השבת כהלכתו, ובזכות השבת נזכה לגאולה השלמה, אמן ואמן,

יצחק אייזיק הלוי הרצוג הרב הראשי לישראל.

הרב יצחק יוסף, ילקוט יוסף, סימן שלד – דיני דליקה בשבת

א אם נפלה דליקה בשבת, והדבר ברור שאין שם שום חשש סכנת נפשות, אין לכבותה בשבת בידים, אלא על פי הדרכים שיבוארו להלן סעיפים ד-ו'. וכל שיש חשש לפיקוח נפש, מצוה לכבות את הדליקה בשבת, ולהזעיק בטלפון את מכבי-האש. וכיום הרבה מהדליקות יש בהם סכנה, או לפחות ספק סכנה.

ב ואולם דליקה שפרצה בבנין בודד העומד בפני עצמו, אם כל האנשים שבבנין יצאו ממנו, ואין בדבר חשש סכנה, שאפילו אם האש תפגע בחוטי החשמל או בבלוני הגז, אין בזה חשש סכנה, לאחר שהאנשים הורחקו מהמקום מרחק סביר, אין לחלל שבת כדי לכבות את הדליקה. אבל אם הרוחות מנשבות ויש חשש סביר שהאש תתפשט לבתים המרוחקים ממקום הדליקה, וכן בבנין העומד סמוך לבתים אחרים, שיש חשש שמקרינת החום, האש תתפשט לבתים אחרים, או שקרינת החום תפגע במיכלי גז, ובדירות הסמוכות יש זקן או חולה או ילדים קטנים שאי אפשר לחלצם משם מבעוד מועד, מצוה לכבות את הדליקה. וכן מותר להזמין את חברת החשמל שתפסיק את הזרם לבנין, כל שיש בדבר חשש סכנה.

ג דליקה שפרצה בבנין שיש בו מספר קומות, ויש חשש שהעשן יתפשט ליתר הקומות, ואולי יש שם זקן או חולה או ילד שאי אפשר לחלצם, מצוה לכבות את הדליקה ולהזעיק בטלפון את מכבי-האש. אבל אם כל האנשים יצאו מהבנין, והורחקו מרחק סביר באופן שיותר אין שום חשש לחיי אדם, וגם אין חשש להתפשטות האש למיבנים סמוכים וכדומה, אין לכבות את הדליקה בידים בשבת. ואם יש חשש שהאש תפגע במיכלי גז ויבואו לידי חשש סכנה, מצוה לכבות את הדליקה

ד כשפרצה דליקה במפעלים כימיים או מפעלים שיש בהם גזים רעילים וכדומה, ויש חשש שכתוצאה מהשריפה תהיה התפשטות של אידים וגזים רעילים באויר, העלולים להוות סכנה לדיירי הסביבה, מותר להזעיק את מכבי האש לכבות את הדליקה, אף שהמפעל סגור בשבת ואין שם נפש חיה.

ה כל הרואה דליקה בשבת העלולה לגרום לסכנת נפשות, ואינו יודע בבירור שכבר הזעיקו את מכבי-האש, לא יחשוש לאיסור שבת, ויזדרז להזעיק את מכבי-האש בטלפון. ואף אם התברר לבסוף שמספר אנשים טילפנו כל אחד בנפרד למכבי האש, ונמצא שכמה מהם חיללו את השבת שלא לצורך פקוח נפש, אעפ"כ יש להם שכר טוב מאת ה' עבור מחשבתם הטובה.

ו מותר להזמין מכבי אש, למרות שעל-ידי כך גורם שהללו יזעיקו את המשטרה לחקור בסיבות הדליקה, ונמצא שגורם לחילול שבת של השוטרים שלא לצורך פקוח נפש.

ז אם המשטרה מבקשת ממנו פרטים על סיבות הדליקה, ורוצים לרשום את הפרטים בשבת, אסור לו להשיב להם, ואפילו אם יפסיד את כל ממונו אם לא ישיב לאנשי המשטרה, אפילו הכי לא ישיב להם, שכבר נאמר: ובכל מאדך, בכל ממונך. דבכל האהבות אשר יצויר, תאהב את ה' על כולם. וכתב המלבי"ם, דה' הטוב ימלא את חסרונו בזכות שמירת השבת, ונאמר, "לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות" (חגי ב, ח).

ח נפלה דליקה בבית, אסור להציל חפצים מהבית ולהוציאם לרחוב, אפילו אם יש עירוב בעיר. והטעם לזה, דחששו חכמים שמא מתוך שאדם בהול על ממונו ישכח שהיום שבת, ויבוא לכבות את הדליקה בידים, ולפיכך גזרו שלא יציל אלא מזון שהוא צריך לו לאותה שבת, וכלים שצריך להשתמש בהם בשבת, ובגדים שיכול ללבוש, ונמצא שעל ידי כך מתייאש מן הכל ואינו בא לידי כיבוי בידים.

ט יש אומרים דכל הצלה שאמרנו היא לחצר ומבוי הסמוכים לרשות הרבים, וגם אינם מקורים, דדמו לרשות הרבים, ומשום הכי אין מתירים להציל אלא מזון שלש סעודות וכלים הצריכים לו, אבל לבית אחר שעירב עמו, וכן אם מוציא את החפצים לדירה הסמוכה, או לחצרו הפרטית, מותר להציל כל מה שירצה. ויש אומרים שאין חילוק בזה.

י הדיירים של הבתים הסמוכים למקום הדליקה, החוששים שהדליקה תגיע גם לדירתם, מותר להם להקדים רפואה למכה ולהציל כל מה שיכולים מהדירה, ובלבד שהוא במקום שיש עירוב. ובזה לא גזרו חכמים שאם נתיר להם להציל את חפציהם יבואו לכבות, שמאחר והדליקה עדיין לא הגיעה לדירתם, אינם בהולים כל כך שנחוש שיבואו לכבות.

יא מי שיש לו כתבי יד של חידושי תורה, ופרצה דליקה בשבת בביתו, וירא שמא ישרפו כתבי יד אלו ויבוא לידי צער גדול, מותר לו להציל את כתבי היד מהבית הבווער. ובלבד שיהיה במקום שיש בו עירוב. והאידינא מצילין מן הדליקה כל כתבי הקודש.

יב יש אומרים שאם פרצה דליקה בבית מותר להוציא מהבית [במקום שיש עירוב] מעות ושאר חפצים יקרי ערך שהם מוקצה בשבת, שבמקום פסידא לא גזרו חכמים. ויש אוסרים. וכן עיקר לדינא, שאין לעבור על איסור טלטול מוקצה בשביל פסידא. וכן נראה דעת מרן השלחן ערוך. ואמנם יש שהקילו בזה גם לדעת מרן השלחן ערוך, והרוצה להקל מפני הפסד ממון רב, יעשה כן או על ידי נכרי, או על ידי שינוי, וטלטול מן הצד, או כלאחר יד, ולא בטלטול בידו כדרכו. יג. מותר להוציא את המעות ממקום הדליקה על ידי ככר או תינוק, ודווקא לרשות היחיד, ובמקום שיש עירוב.

יח דליקה שנפלה בבית, ואין שם שום חשש סכנה, אף שאסור לכבות את הדליקה מכל מקום מותר לומר לגוי "כל המכבה אינו מפסיד" אף שעל-ידי כך הגוי מבין ומכבה את השריפה. ומותר אף לקרוא לגוי ולהביאו למקום הדליקה ולומר לו כל המכבה אינו מפסיד, וכן כל כיוצא בזה בהיזק הבא פתאום. אבל לא יעשה כן על-ידי קטן.

יט חוטי חשמל שנקרעו ונפלו לרחוב, ויש חשש שיגע בהם אדם ויבא לידי סכנה, יש מי שאומר שמותר להזעיק בטלפון את חברת החשמל כדי שישלחו מומחים לנתק את הזרם, ואין חיוב מעיקר הדין להעמיד שם אדם במשך כל השבת כדי להשגיח שלא יגעו בחוטים ויבואו לידי סכנה. ומכל מקום המחמיר לעמוד שם ולהזהיר את הבריות מפני הסכנה, כדי שלא יצטרכו לחלל את השבת, באופן שיכולים להזהר בדבר [תבוא עליו ברכה].

כ אם אירעה תאונת דרכים בשבת ובמועד, והאנשים נלכדו בתוך הרכב ויש חשש שנפגעו פגיעה פנימית ומצבם מחייב חילוץ וטיפול מיידי, יש להזעיק מיד את המכבי אש כדי לחלצם, וכן להזעיק אמבולנס וכדומה. ואפילו שהפצועים חיללו את השבת בנסיעה ברכב, אף על פי כן מצוה להצילם, כמבואר לעיל, סימן שכט סעיף א.

כא אם נשפך דלק או שמן על הכביש, וקיים חשש להחלקת מכוניות, וקיים חשש לסכנת נפשות, מותר לפזר חול על הכביש כדי למנוע את ההחלקה. שיש לחוש שמא יסעו על הכביש לצורך הצלת נפשות, או ילדים קטנים המתלולים להוריהם שהם מחללי שבת בפרהסיא. כב וכן אם השתחרר חומר רעיל ממשאית שהובילה חומרים רעילים, דבר העלול לזהם את האויר בצורה חמורה, ולפגוע באנשים שבסביבה, מצוה להזמין את מכבי האש.

כג אדם שנפל לבור בשבת, ויש חשש סכנה לחייו, יש להזעיק את המכבי-אש כדי לחלצו, כל שאין יודעים את מצב הנופל וכן מי שנפל מצוק גבוה בשבת, יש להזעיק את המכבי-אש וכוחות ההצלה, כדי לחלצו.

כד על עובדי המכבי אש להיות זהירים ולא להיכשל באיסורי שבת שלא לצורך, ולכן אם הזעיקו אותם לכבות דליקה, ונתברר מעל לכל ספק שאין בדבר שום חשש סכנה, אין להם לכבות את הדליקה בשבת, אפילו אם הדבר יגרור פיטורים מהעבודה, ועל זה נאמר: ובכל מאודך, אפילו הוא נוטל את כל ממונו. ועל עובדי המכבי אש להיוועץ עם רבנים ומורי הוראות, לדעת מתי מותר להם על פי ההלכה לציית לפקודת מפקד התחנה, ומתי צריכים לסרב לפקודה, כשאין שום חשש פיקוח נפש, וכל הרוצה להמשיך בעבודה מבצעית במכבי-האש, צריך שיהיה בקי היטב בהלכות אלה, שלא יכשל חלילה באיסורי שבת, בכיבוי שלא לצורך פיקוח נפש. ואם אין הדבר מתאפשר מבחינה מעשית, נכון וראוי לכל יראי ה' שלא להיות משובץ בתורנות שבת ומועד, או לחילופין לא לעבוד בעבודה מבצעית.

אמונה

הרב מנחם מנדל שניאורסון, שיחות פרשת ויקהל תשמ"ט, חלק ב עמ' 379

מהענינים העיקריים שיכולים לגרום היפך האחדות, הוא – ממונו של אדם, כפי שרואים במוחש שרוב הסכסוכים וכו' בין איש לרעהו הם על עסקי ממון, כי טבעו של אדם ש"בהול על ממונו", ועל ידי זה יכול לבוא למצב של היפך האחדות, דין ודברים וכו'.

ולכן, בהתאחדותם של כל ישראל, האנשים והנשים והטף, לנדב ממונם ורכושם למלאכת המשכן, רואים גודל מעלת האחדות (ושלילת הפירוד בתכלית) גם בנוגע להממון (סיבת ההתחלקות והפירוד) – כיון שיודעים שתכלית ומטרת הממון והרכוש ("זהב וכסף ונחושת") הוא בשביל מלאכת המשכן, ובמילא, לא זו בלבד שהממון אינו גורם להתחלקות ופירוד חס ושלום [כי, העסק בממון הוא על פי השולחן ערוך, ללא חשש אבק והשגת גבול, וכן שאר ענינים שיכולים להביא לדברי ריבות בשעריך], אלא אדרבה – שעל ידי הממון מתגלה האחדות שלהם, שכולם מביאים ממונם וכו' בשביל מלאכת המשכן.